

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957

Bree, J.T.L.M. van

Citation

Bree, J. T. L. M. van. (2015, June 24). *De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957*. Uitgeverij Conserve, Schoorl. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/33647>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/33647>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/33647> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Bree, Han van

Title: De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957

Issue Date: 2015-06-24

De reacties in post en pers: harmonie van de geest

‘Toen we van de Koningin afscheid hadden genomen stonden we alle drie buiten en konden we van ontroering niet spreken.’¹ Op zondagmiddag gingen de conferentiegangers uiteen. In wisselende gemoedstoestanden, zo blijkt uit de uitgebreide correspondentie achteraf. Hadden de conferenties voor de deelnemers aan de verwachtingen voldaan of hadden ze, zoals door sommige historici is beweerd, weinig om het lijf gehad? De meeste brieven die in de dagen en weken na de bijeenkomsten naar de voorbereiders werden gestuurd, waren lovend van toon – net als de incidentele artikelen in de pers. Vooral de sfeer werd geprezen. Er kwamen ook negatieve reacties, al waren die ver in de minderheid.

Sommige deelnemers kostte het moeite het Oude Loo op zondagmiddag weer te verlaten en terug te keren naar de harde realiteit van alledag. ‘Na het afscheid [...] ben ik alleen het park ingegaan om bij de grote vijver, op een bank, nog wat te zitten nadenken.’ Zo omschreef een deelnemster uit Denemarken haar ervaringen.² Beep de Vries, een van de vaste deelnemers, had een soortgelijke ervaring na de conferentie van juli 1952. ‘De sfeer in het Oude Loo laat zich niet omschrijven, een waarachtig stil zijn hierna is voor ons het enig mogelijke.’ Zij was daarom na de afsluiting van de conferentie met haar man nog een paar uur door de bossen bij Apeldoorn gaan wandelen, ‘en hebben in de stilte dit wat we beleefd hadden, kunnen laten inwerken’.³

De sfeer

Het was, zo blijkt uit de vele reacties, de sfeer die de meeste indruk op de conferentiegangers had gemaakt. Daarvan hadden ze het meest genoten. Drie dagen lang in een kasteel, in een lommerrijk park en met bijzondere mensen, met vaak bijzondere verhalen. Drie dagen lang de weelde van de ‘bevrijding van dagelijkse beslommeringen’.⁴ En wat het voor velen extra speciaal maakte, was de aanwezigheid van koningin Juliana en soms prinses Wilhelmina.

Heel wat brieven getuigen van de positieve wijze waarop de deelnemers terugdachten aan de drie dagen in en rond het Oude Loo: ‘Le Vieux Loo est vraiment un lieu où souffle l’esprit’,⁵ ‘unbeschreiblich schön’,⁶ ‘prachtige dagen’,⁷ ‘geestelijke rijkdom’,⁸ ‘3 onvergetelijke dagen’,⁹ ‘unvergessliche Erinnerung’,¹⁰ ‘uitmuntende toespraken’,¹¹ ‘I feel enriched’,¹² ‘zeer mooie herinneringen’,¹³ ‘a wonderful experience’,¹⁴ ‘wie ein Märchen’,¹⁵ enzovoort.

Entree tot het Oude Loo.

Diverse deelnemers bleven nog dagenlang in de ban van de conferenties. 'Ich bin in Gedanken noch immer in Het Oude Loo', zo liet Annemarie Schimmel ruim een week na de bijeenkomst van mei 1954 weten.¹⁶ Taco M. de Jong uit Hilversum schreef dat hij tijd te kort kwam om alles te verwerken. 'De eerste week na de conferentie van "Het Oude Loo" bood nauwelijks voldoende tijd om alle opgedane indrukken vorm te laten krijgen. De sfeer van schoonheid en rust om en in het kasteeltje, het gesprokene in voordrachten en discussies en niet in het minst het in de conferenties als zodanig gemanifesteerde streven van de organisatoren houden ons met het oog op de realiteit des levens nog steeds bezig in de avondgesprekken ten onzent.'¹⁷

Inleider Hans Müller-Eckhard liet weten nog vaak aan Apeldoorn terug te denken, 'an die Menschen, an die Situation, an die alten Bäume im Park'.¹⁸ Helemaal lyrisch was dominee E. Frater Smid:

Toen de avond gevallen was en de maan de besneeuwde bosgrond deed oplichten en het ijs in de slotgracht deed glanzen, toen de kaarsen voor de kleine glas-in-lood-vensters van het eeuwenoude kasteeltje aangestoken werden, toen verstilde zich deze indruk tot een ontroering, die zich alleen vergelijken laat met die welke een juweel, een bloem of een fuga van Bach oproept, omdat zij volmaakte harmonie van de geest in voor ons waarneembare vorm openbaart. Deze vorm is als een moment van herkenning, dat in onze ziel uitgroeit tot een monument van blijvende waarde.¹⁹

Hoewel de gemeenschappelijke discussies niet altijd goed verlopen waren, was het geheel toch verrijkend geweest. De voordrachten gaven 'veel stof voor nabeschouwingen' en ook de onderlinge gesprekken tussen twee of drie personen 'droegen vaak een belangrijk karakter, omdat men elkaar tegemoet trad met de bedoeling elkaar werkelijk te ontmoeten'.²⁰

Er werd vaker verwezen naar de open wijze waarop de deelnemers elkaar tegemoet traden, onder meer door E. Thierens. De emeritus hoogleraar elektrotechniek aan de Technische Hogeschool van Delft blikte gloedvol terug op de conferentie van augustus 1953.

Het is ook eigenlijk verwonderlijk, dat het mogelijk bleek zich al heel spoedig – achteraf lijkt het: direct! – in volkomen harmonie te voelen met zo vele "wildvreemden", zich geheel open te geven in de besprekingen, geen vit- of bedilzucht te horen in de discussies, begrijpend tegenover elkaar te staan, en het gevoel te hebben, alsof men elkaar al jarenlang kende en al tijden lang daar op het Oude Loo van elkaars idealen en strevingen kennis nam en trachtte te verwerken wat ons door de vijf sprekers en door de leiders en deelnemers aan de discussies werd geboden.²¹

Veel meer deelnemers, zeker die uit West-Duitsland, toonden zich blij verrast over de gastvrije ontvangst en de sfeer van harmonie. Margarita Katz liet weten goede herinneringen te bewaren aan de bijeenkomst van januari 1956 en met name de enorme onderlinge openheid had zij als 'überwältigend' ervaren.²² Een paar jaar eerder had William Aspden zich vooraf afgevraagd wat voor mensen er naar de conferenties zouden komen. Hij merkte al snel dat het allemaal 'seekers after The Spirit' waren. En dat niet alleen: ook de aanwezigheid van de Allerhoogste was voelbaar geweest. Hij had vooraf gehoopt dat 'He whom we serve would come amongst us – *and it was so*'.²³

De verbondenheid tussen de deelnemers was voor Erika Sprenger-Steinmüller zeer wezenlijk. 'Noch nie habe ich diese zartlose Verbundenheit mit anderen – Unbekannten zum Teil, so stark als Realität erlebt wie diesmal', zo liet zij kort na de zomerconferentie van 1956 weten.²⁴ Beep en Koos de Vries hadden eveneens ervaren dat iedere conferentie steeds indringender werd. 'Het is elke keer weer een openbaring en ook elke keer weer intenser, hoewel je vaak denkt dat dit niet meer mogelijk is!' Vervolgens ging ze nader in op tijdens de zevende conferentie gevoerde ontmoetingen.

Greet Hofmans met een onbekende vrouw op het Oude Loo.

Ik maakte gesprekken mee die ik beslist niet voor mogelijk had gehouden tussen zoveel verschillend 'georiënteerde' mensen. En die gesprekken werden toch geleid naar een doel, niet door een van ons, maar het leek door allen samen. Dit was o.a. zaterdag het geval. Ik zou haast zeggen dat het 'tastbaar' was. We zijn allemaal uit elkaar gegaan zonder iets te zeggen, voorafgegaan door iemand die het te machtig werd. Het moet vreemd zijn geweest voor een groepje mensen, die onze kamer binnenkwam, om niemand iets te horen zeggen, maar die stilte was waardevoller dan welk woord ook.²⁵

Wat niet over het hoofd werd gezien, was het belang van de volgens velen 'perfecte organisatie'. Zo noemde Mehta de toewijding van de voorbereiders voorbeeldig.²⁶ Signe Lindquist uit Lund voegde aan zijn complimenten voor de organisatie, de zin toe: 'the whole thing went wonderfully smoothly with your gracious and charming Queen invisibly inspiring you in your task'.²⁷

Onder de indruk van Hofmans

Tijdens de conferenties bleef Greet Hofmans grotendeels op de achtergrond, mede doordat zij geen vreemde talen sprak. Er waren zelfs gasten die haar aanwezigheid in het geheel niet hadden opgemerkt.²⁸ Van degenen die wel met Hofmans contact hadden gehad, gaf een aantal achteraf te kennen onder de indruk te zijn geraakt van haar gaven. Dürckheims mooiste herinnering aan de conferentie was 'vor allem die Begegnung mit Frau Hofmans', een ontmoeting die volgens hem 'in mir ganz lebendig, fruchtbar und mahnend' doorwerkte.²⁹ William Aspden liet Kaiser weten dat zijn ontmoeting met Hofmans, in augustus 1953, blijvend resultaat had. 'Will you please tell Miss Hofmans that since we sat together for those few minutes in your room the trouble with my arm has completely gone and, for the first time in eighteen months, it has ceased to be a nuisance or trouble me in any way.' Volgens Aspden was zij zonder twijfel 'an instrument in the hands of The Great Healer'.³⁰

Annemarie Schimmel had eveneens een groot ontzag voor Hofmans. Toen haar middels een doorgeving gesommeerd werd van Turkije naar Nederland te komen, deed zij dat.³¹ In een brief waarin ze haar komst aankondigde, liet ze bovendien weten dat alles wat Hofmans had doorgekregen, was uitgekomen. 'Im Übrigen ist das, was Fräulein Hoffmans mir damals gesagt hat, bisher alles wörtlich eingetroffen'.³²

Ook Oskar Köllerström en André Tolédano waren Hofmans dankbaar voor de geboden hulp.³³ Anderen, zoals Pasteur Grosjean, vroegen haar om raad in netelige kwesties en kregen via Kaiser doorgevingen dienaangaande toegezonden.³⁴ Niet alleen inleiders, ook toehoorders prezen in hun brieven expliciet de steun die ze van Hofmans hadden mogen ontvangen. C. van Loon-Boissevain schreef dat zij en haar man weliswaar geen waardige deelnemers waren geweest, maar dat 'mej. Hofmans zooveel troost en uitzicht geven had' en dat ze daar zeer dankbaar voor was.³⁵

Erika Sprenger-Steinmüller ontving eveneens raad van Hofmans. En zoals vaker bij doorgevingen het geval was, kreeg ze – op een niet nader beschreven telefonisch gestelde vraag – te horen dat het goed was wat ze had gedaan: ‘Sie haben recht gehandelt’. Zij en het echtpaar Knorr hoefden zich geen zorgen meer te maken, ‘weil ja die Hilfe anfängt im Augenblick der Hingabe’.³⁶

Appreciatie van Kaiser

Geheel anders was het gesteld met de appreciatie van de nogal nadrukkelijk aanwezige Kaiser. Die was zelf zelden tevreden over het verloop van de bijeenkomsten. Zo schreef hij in 1955 over de Oude Loo-conferenties dat hij daar de afgelopen jaren ‘erg veel naars’ had beleefd.³⁷ Zulke wrange opmerkingen plaatste hij regelmatig. Vaak waren er in zijn optiek maar een of twee inleiders die het echt hadden begrepen en de juiste toon hadden weten te treffen – zo liet hij weten aan Erwin Zippert, over wie hij wel uitermate tevreden was.

Gerald Bailey en Hans Müller-Eckhard, inleiders op de conferentie van januari 1954, hadden het volgens Kaiser eveneens begrepen omdat zij ‘den weg baanden naar eenvoudige, rechtstreekse hervinding van waarachtige verhouding Schepper-schepsel’.³⁸ Fritz Feigl en Georges Grosjean omschreef hij na de conferentie van augustus 1954 als ‘echte vrienden van het Oude Loo’.³⁹ Stephan Hopkinson en Arthur Meyer noemde hij ‘heel goed en dienstig’. Prof. Zander, die op dezelfde conferentie van mei 1955 het woord had gevoerd, omschreef hij als ‘knap, handig en hij bedoelde het echte’.⁴⁰ Kaiser was ook lovend over De Madariaga⁴¹ en het optreden van Kenneth Walker viel bij hem eveneens in goede aarde.⁴²

Juan Mascaró, Martti Siirala en Sofi Huri daarentegen konden Kaisers toets der kritiek niet doorstaan. Over de meeste Engelse sprekers was Kaiser eveneens ontevreden. ‘It is very remarkable that hitherto the speakers from England have been either so professional and definitively “formed” that they were mere representatives of certain groups, or so much of a “crank” that they could hardly serve the purpose of “Het Oude Loo”’.⁴³

En met R. van Brakell Buys was het al tijdens de (zesde) conferentie tot een keiharde aanvaring gekomen. Kaiser was daar dagen later nog erg ongelukkig over. ‘Naar conflict met spreker vrat me nogal erg aan, maar dat luwt nu. Prof. v. Brakell Buys probeerde het te forceren, en toen ik hem het woord tenslotte ontnam schoot hij fel uit en vertrok zonder afscheid’.⁴⁴ Wat er precies gebeurde op die zondag 31 januari 1954 wordt niet duidelijk. Wellicht was de status van het christendom in het geding. Een van de deelnemers aan die conferentie schreef aan Kaiser dat het merkwaardig was, dat men op één dag zowel ‘kan horen “dat het christendom er met de voeten getreden wordt” en dat men vindt, dat het christendom onjuist boven andere godsdiensten wordt gesteld’.⁴⁵ Het kan zijn dat Brakell Buys het tweede standpunt huldigde en dat Kaiser, voor wie er niets boven Christus ging, het daar iets te pertinent mee oneens was. Want Kaiser trok naar aanleiding van dezelfde conferentie in een

Wim Kaiser aan het lezen op het Oude Loo.

brief fel van leer tegen degenen die het christendom wilden vervangen 'door "een meer universele" religie'.⁴⁶

Tussen Gilles Quispel en Wim Kaiser was het, tijdens de conferentie van mei 1954, eveneens helemaal misgegaan. De Utrechtse hoogleraar kerkgeschiedenis liet een paar jaar later aan Rita van Heeckeren weten dat hij zich na zijn lezing op het Oude Loo had voorgenomen nooit meer te spreken in aanwezigheid van Kaiser. 'De reden daarvan was, dat naar mijn inzicht het optreden van den heer Kaiser van ongemotiveerde heftigheid jegens anderen en gebrek aan deferentie voor het wetenschappelijk onderzoek getuigde, waartoe naar mijn oordeel deze heer op grond van zijn kennis en opleiding geenszins gerechtigd is'.⁴⁷

Kaiser maakte met meer inleiders ruzie, maar meestal achteraf. Zo voerde hij met Rudolf Daur een bitse briefwisseling. Daur had een artikel over de conferentie van januari 1955 geschreven en dat aan Kaiser voorgelegd. De toon van de correspondentie die zich vervolgens ontwikkelde, werd verwijtend: volgens Kaiser zou Daur te kwader trouw zijn, de zaken bewust verkeerd hebben weergegeven, enzovoort. Het ging daarbij met name over de (vermeende) rol van Juliana als gastvrouw. Daur stelde zich op het standpunt dat hij te gast was bij de koningin omdat hij in haar paleis logeerde. 'Wer in meinem Haus wohnt, ist mein Gast.' Daar was Kaiser het niet mee eens: 'das letzte hat uns die Besatzung wohl anders gelehrt'. En dat uitgerekend tegen Daur, die juist zo verheugd was geweest over het feit dat hij als Duitser zo kort na de oorlog was uitgenodigd op het Oude Loo. Hij pikte die slag onder de gordel dan ook niet, al legde Kaiser nogmaals uit dat de sprekers niet waren uitgenodigd door de koningin.⁴⁸ Overigens was het artikel van Daur al gepubliceerd voordat de opmerkingen en correcties konden worden verwerkt en daar was Kaiser verbolgen over.⁴⁹ De correspondentie tussen beide heren stopte dan ook. In de jaren daarna zou de echtgenote van Daur nog wel contact houden met Greet Hofmans, van wie de brieven door Kaiser in het Duits werden vertaald.⁵⁰

Kaiser was niet alleen ontevreden over een groot aantal inleiders (en vice versa). De discussies op het Oude Loo verliepen evenmin zoals in zijn optiek had moeten. 'Er is geen Oude Loo Bijeenkomst geweest, die mij niet diep krenkte door miskenning en onwil van degenen die wel aangeraakt waren, maar daarop alleen konden responderen met leed-veroorzaken aan de "bode"'.⁵¹ In de meeste gevallen was de 'bode' Kaiser zelf, want hij was regelmatig het middelpunt van de problemen in de groepsdiscussies. De 'miskenning' was volgens hem niet per se erg: 'de hoofdzaak is, dat er überhaupt iets gebeurt op de plaats waar de schoen wringt, op die bolwerkplaatsen, waar een mens de eigen onzaligheid in stand houdt, en dat maar niet begrijpt'.⁵²

Deelnemer prof. Henk Engel zei weliswaar sympathie te hebben voor Kaiser, maar leverde kritiek op de negatieve wijze waarop door hem onwelgevalige zaken waren afgekraakt. Kaiser bleek zich denigrerend te hebben uitgela-

ten over de loge, waar vrijmetselaar Engel juist veel inspiratie opdeed. In een reactie liet Kaiser weten niet anders te kunnen. Volgens hem stond het ‘ieder mens vrij die toon te kiezen welke hij nodig en dienstig acht’.⁵³ Dat hij daar geen vrienden mee maakte, was dan jammer.

L.J. Polderman had eveneens zijn bedenkingen over de presentaties van Kaiser. Volgens hem was er sprake van ‘een gecompliceerdheid van constructie, die m.i. op een zekere krampachtigheid wijst, een gebrek aan “ontspanning”’.⁵⁴ Kaiser liet vervolgens weten zich niet te verweren ‘tegen de qualificatie van krampachtigheid’. Verder probeerde hij nog een misverstand uit de wereld te helpen, namelijk dat hij de enige was die besliste over de gang van zaken op het Oude Loo. ‘Het feit, dat ik bijna alle correspondentie voer, wekt helaas al te vaak den schijn, dat ik maar “regeer”’.⁵⁵

Overigens had Kaiser zelf ook wel door dat hij niet op al te veel sympathie van anderen moest rekenen. Zijn compromisloze opstelling leidde menigmaal tot botsingen omdat in zijn ogen de boodschap niet overkwam, de essentie niet werd begrepen. Er was in de correspondentie met Kaiser sprake van een zich voortdurend herhalend patroon. Aanvankelijk was de toon vriendelijk en welwillend, maar na twee of drie brieven ging het mis omdat Kaiser de briefschrijver nadrukkelijk wees op zijn of haar gebrek aan inzicht.

Kaiser zag dat patroon ook wel. ‘Het gaat altijd hetzelfde. Eerst krijg ik een woord van warme waardering met een enkele eigendommelijke trek van hem of haar die schrijft. Wat ik dan als “pseudo” herken, moet ik uit medemenselijkheid wel signaleren; en om te voorkomen dat men mijn woorden “gezag” toekent in plaats van ze op hun waarheid te toetsen, getuig ik van eigen onvolmaaktheid. Dan wordt er iets getroffen en in de tweede brief krijg ik commentaar, voorlichting en tenlastelegging.’⁵⁶ De tragiek van Kaiser is dan ook dat hij met de beste bedoelingen voortdurend mensen tegen zich (en daarmee indirect ook tegen de conferenties) in het harnas joeg. Hij leek eenvoudigweg niet anders te kunnen en nam de gevolgen van zijn handelen op de koop toe – zoals ook Job had gedaan.

Ondanks of wellicht ook dankzij zijn vaak weinig zachtzinnige opstelling waren er toch ook inleiders en toehoorders die grote waardering hadden voor het werk en de ideeën van Kaiser – en zelfs zijn tact, souplesse en goede humeur bewonderden!⁵⁷ Sommige conferentiegangers bleven nog jarenlang met hem corresponderen; anderen waren bereid zich grote moeite te getroosten om zijn op het eerste gezicht vaak lastige teksten te doorgronden. Zo liet ir. H. Blaak uit Huizen weten dat hij van het sluitingswoord van Kaiser op de conferentie van augustus 1955 aanvankelijk weinig had gesnapt. Hij bleek niet de enige. ‘Na afloop heb ik enige mensen gevraagd: hebt u de sluitingsrede begrepen. De een zei: zo’n beetje, de ander: niet alles, een derde: ’t is moeilijk te volgen.’⁵⁸ Pas na veel herlezen en doorhalen van irrelevante passages meende Blaak de kern van Kaisers betoog begrepen te hebben.

Phirozshah Mehta, aanwezig op de conferenties van augustus 1953 en januari 1954, had een soortgelijke ervaring. Hij had de slot- en openingswoor-

den van Kaiser gelezen en herlezen en hoe vaker hij dat deed, hoe meer hij onder de indruk raakte van de diepgang ervan. 'In fact I feel that most people fail to grasp the profundity and the implications of what you mean by freeing oneself from psychic conditioning and letting Life, letting God, direct one. If one does become free, well then of course there is no "system" or "way" or "method" to propagate. But how many can really understand you, or Krishnamurti, in this matter?!'⁵⁹ Mehta had bovendien lovende woorden voor de persoon Kaiser. 'Clearly, you are one of those "sent" – by God. I wonder how many people really know *you*, you the one *emptied* of self?' Hij voelde een diepe verwantschap met Kaiser. 'I am at one with your spirit.'⁶⁰

Er zijn meer brieven aan Kaiser geschreven waarin diens toespraken werden geprezen. Onder meer de Groninger Hulzebos uitte lovende woorden,⁶¹ waarop Kaiser tegelijk geroerd en verbitterd reageerde. 'Dat vind ik een hartelijke daad van U, zo'n brief. Juffr. Hofmans kreeg er heel vele, wat te begrijpen is. Ik kreeg er maar twee, wat ook te begrijpen is, want ik ben niet bemind.'⁶²

Theosofo Johanna Madeleine Selleger voelde compassie met Kaiser. Ze vroeg zich na de door haar bezochte conferentie van augustus 1954 bezorgd af of het wel goed met hem ging. Ze vond hem, zo schreef zij in een lange en liefdevolle brief, de laatste tijd wat somber en vermoeid. Alsof hij het vertrouwen in 'Omhoog' kwijt was. Met de nodige omzichtigheid bracht ze te berde dat hij zich de kritiek niet persoonlijk moest aantrekken.

Want het is toch niet naar *jou*, Wim dat we komen luisteren. Jij bent het niet geweest, die velen van ons hebt wakker geschud en bezielde en ons hebt doen beseffen, hoe we eenvoudig maar *kinderen* van God zijn. Je bent enkel uitverkoren om instrument van Omhoog te zijn. Maar dan mag je je toch niet smalend over dat instrument uitlaten? Dan mag je toch niet geringschattend denken over dat instrument en weifelen, of er wel klank uit zal komen?

Je moet toch héél, héél erg dankbaar zijn, dat je zoveel ontvangt om aan ons door te geven? En wanneer er nu eens te weinig naar *jouw* mening doorkomt, wat dan nog...? Is ook dat dan niet een offer, dat je brengt zoals Abraham gewillig was om te brengen? Leer je ons zelf niet altijd om alles over te geven aan de leiding? Is dat niet een van de grootste waarheden, die je hebt mogen doorgeven?⁶³

Voorbereiden van de 'theocratie'

Over de toekomst en de werking van de Oude Loo-conferenties hadden sommige deelnemers – net als de voorbereiders – hooggestemde verwachtingen. William Aspden zag voor het Oude Loo een belangrijke rol weggelegd in het uitvoeren van Gods plan. 'Let the meetings be a centre which can take from widely differing thinkers the power which makes their work alive. Then will you establish at Het Oude Loo a real centre from which The Power of The Spirit will radiate over Western Europe.'⁶⁴

Maar het Oude Loo, zo beseften de meeste deelnemers en voorbereiders terdege, was slechts een middel. Het ultieme doel was de 'theocratie'. Sinds de oorlog had Kaiser zijn leven naar eigen zeggen volledig gewijd aan de 'geistigen *Gehörleistung im Sinne der absoluten Theokratie*'.⁶⁵ Alleen als iedereen zich volledig liet leiden door de wil van God – en dat was meteen de (vage) definitie van 'theocratie' zoals Kaiser en de zijnen het bedoelde – dan zou er een einde komen aan alle ellende in de wereld. Alleen dan zou echte vrede mogelijk zijn. 'Theocracy in the full, divine truth of the word, [...] is the only thing which can deliver humanity from its selfmade chaos.'⁶⁶

Overgave aan God zou een einde maken aan alle problemen in de wereld, ook aan de ziekten van de mens. Kaiser meende wat dat betreft al een kentering waar te nemen: het besef dat de oorzaak van ziektes gelegen was in de 'ziel' nam langzaam maar zeker toe. 'In Holland not only medical men, but quite an appreciable part of the population is awaking to the truth that the cause of illness rests in the soul, and that exactly for that reason it is an illusion to fight diseases materially and according to a fixed pattern for each disease. The Meetings at the Old Loo [...] do not aim at any special reformation, but are devoted entirely to the total change of our attitude towards Life.'⁶⁷ Een totale verandering tegenover het leven zelf was dus nodig om ziektes uit te bannen.⁶⁸

Het Oude Loo moest, in opdracht van de Allerhoogste, bijdragen aan een betere, vreedzamere en in geestelijk en lichamelijk opzicht gezondere wereld. Veel deelnemers waren ervan overtuigd dat de als bijzonder ervaren conferenties een ogenschijnlijk kleine, maar uiteindelijk zeer nuttige bijdrage zouden leveren aan een nieuwe, betere wereld. Een wereld waarin God, harmonie en broederschap zouden regeren. 'At first glance it may seem a trivial affair, this meeting together of some seventy to a hundred people in this quiet spot in Holland. It may appear to be a little thing, but believe me, it is no little thing that is happening here. It is big with purpose and meaning. It is something which begins quietly without any ostentation, as big things so often begin.'⁶⁹

Leslie-Smith leek op de conferentie van augustus 1953 zichzelf en de toehoorders van het Oude Loo te beschouwen als 'forerunners' in het verspreiden van de goddelijke boodschap, in het proces van verandering dat hij als onvermijdelijk zag. 'There is great promise today. The old ways that have lasted for centuries are fast breaking up under the pressure of forces we do not yet understand. Never was there such opportunity for man to change their outlook so that the new forms might be moulded into better shapes.'⁷⁰ En had ook Juliana de conferentiegangers achteraf niet omschreven als 'bevoorrechtten van de voorhoede' op weg naar een betere wereld?⁷¹

Positieve publiciteit

Sommige deelnemers beperkten hun enthousiasme niet tot het schrijven van brieven naar de voorbereiders. Ook wilden ze geestverwanten op de hoogte stellen van wat ze hadden beleefd. In enkele kranten en religieuze tijdschriften

verschenen dan ook (meestal door Kaiser en co gefiatteerde) artikelen over het Oude Loo. Maar veel was het niet.

In de dagbladen werd slechts incidenteel aandacht besteed aan de religieuze bijeenkomsten. Slechts af en toe verscheen er een kort artikeltje in de landelijke of regionale pers. Het *Nieuwsblad van het Noorden* berichtte onder de kop 'De weg naar blijvende vrede' over de eerste 'vredesconferentie' van juli 1951. Er waren geen generaals of diplomaten aanwezig die gewichtige documenten opstelden en er werd niet over vredesverdragen gesproken, aldus de anonieme auteur.⁷² Wel ter sprake kwam dat mensen zich niet nederig opstelden tegenover de Schepper en daardoor er niet in slaagden de wereldvrede te realiseren. 'De deelnemers aan de bijeenkomst op Het Oude Loo, hoe verschillend zij ook waren van rang en stand, van politieke overtuiging en geloof – wat dat laatste betreft, de Christen zat er naast de Hindoe en de Mohammedaan – waren het er allen over eens, dat de dreigingen van heden het resultaat zijn van mensenwerk: van *verkeerd* mensenwerk wel te verstaan.' De mens moest, aldus het artikel, weer 'leerling van de Grote Meester' worden. 'Op het Oude Loo heeft men de waarheid begrepen van de Moslimtraditie, die zegt: "Help God en God zal U helpen!"'⁷³

Het *Algemeen Handelsblad* schreef eind juli 1952 onder de kop 'Koningin woonde conferentie voor wereldvrede bij' kort en zakelijk over de net afgesloten derde conferentie. 'Gedurende het afgelopen weekend zijn wederom, evenals vorig jaar, op kasteel Het oude Loo te Apeldoorn een honderdtal genodigden van verschillende nationaliteit, positie en professie bijeen geweest, teneinde zich te oriënteren op de grondgedachte dat God als grondlegger der wereld zelf zijn schepselen regeert. Verscheidene sprekers gaven een exposé van hun visie op deze oriëntering als bewuste schrede op de weg, die naar wereldvrede voert. Deze bijeenkomst werd door H.M. de Koningin bijgewoond.'⁷⁴ Dat was alles.

Bijna twee jaar later plaatste dezelfde krant een langer en informatiever artikel over de conferentie van mei 1954. 'Een onzer redacteurs'⁷⁵ had die bijeenkomst bijgewoond en toonde zich onder de kop 'Geestelijke bezinning op het Oude Loo' uitermate positief over zijn ervaringen in Apeldoorn. De vijf inleidingen waren 'van hoog gehalte' en de gedachtewisseling daarna in kleinere gezelschappen verliep dankzij kaarsverlichting in een sfeervolle atmosfeer. Er was kort en goed sprake geweest van 'een zeldzame en indrukwekkende ervaring'.⁷⁶

Het *Mazdaznan Tijdschrift* had een jaar eerder, eveneens zeer welwillend, verslag gedaan van de conferentie van mei 1953. Het artikel wordt afgesloten met een kleine lofzang. 'H.M. de Koningin woonde de Bijeenkomsten bij. In een sfeer van vriendschap en in het besef van eenheid, ieder werkend aan zijn taak, namen we afscheid, om gesterkt, de grote zaak van de vrede te dienen.'⁷⁷

In de krant *Het Vaderland* verscheen begin september 1955 een omvangrijk artikel onder de titel 'Bijeenkomst op "Het Oude Loo"', met als subkop: 'H.M. de Koningin temidden van internationaal gezelschap'. De schrijfster

was een 'deelneemster uit Denemarken', vermoedelijk Bets Bonde Jensen-Elze. Zij beschreef de feestelijke sfeer op de bijeenkomst, welke inleiders waarover spraken en de rol van koningin Juliana. De schrijfster verliet Apeldoorn met een gevoel van weemoed. 'Het deed pijn dit scheiden na deze drie dagen – maar in mijn hart nam ik een belevenis mee, die ik zeker met allen deelde die de weg is om het doel te bereiken: Vrede door begrijpen.'⁷⁸

De Amsterdamse dominee E. Frater Smid zou in verschillende tijdschriften verslag doen van de 'onvergetelijke indrukken' die hij opdeed tijdens de vier conferenties die hij mocht bijwonen. Volgens Frater Smid was het doel van de bijeenkomsten 'de mens op te wekken tot verinnerlijking en verstillings opdat de uiterlijke machten in deze wereld hun greep zouden verslappen en innerlijke daarentegen opstaan om de mens te leiden'. Op de bijeenkomst van mei 1953 hoorde hij lezingen die respectievelijk 'warm', 'indrukwekkend', 'knap', 'menselijk' en 'interessant' waren. Frater Smid meende dat de conferentie vooral 'een stemmingsbeeld was dat nog lang in ons zal nawerken. Nog hoor ik het tikkelen van de gestadige regen op de bladeren; nog zie ik duizenden witte margrietten; nog klinkt in mijn oren na: This is no little thing which is happening here. It is big with purpose and meaning'.⁷⁹

Bijna drie jaar later beschreef Frater Smid opnieuw een door hem bijgewoonde conferentie, die van januari 1956 dit keer. Opnieuw waren in de woorden van de Amsterdamse dominee mensen bijeengekomen 'om zich gemeenschappelijk en individueel te bezinnen op hun verhouding tot God, niet door middel van discussies, want deze dienen slechts het analytisch verstand, maar door middel van het getuigenis, dat alleen op een open veld kan klinken, omdat het van het diepst eigene tot het diepst eigene gaat'. Opnieuw was er sprake van een 'rijk en gelukkig makende ervaring'. Opnieuw kon hij constateren dat de als 'interessant', 'briljant' en 'overtuigend' omschreven lezingen bijdroegen aan 'het 'hooggestemde niveau' van de discussies. Onder meer de hindoevertelling *Bhagavad Gita* en het Bijbelboek *Job* waren aan de orde gekomen. Volgens Frater Smid was vooral tijdens de nabesprekingen in kleinere kring gebleken 'hoezeer ieder doordrongen was van de geestelijke impuls en de geestelijke bedoeling van Het oude Loo, dat inderdaad in de loop der jaren voor de goede verstaander een begrip is geworden'.⁸⁰

Ook in buitenlandse bladen verschenen af en toe artikelen over de Oude Loo-conferenties.⁸¹ In het blad *Deutscher Bund* beschreef Werner Reist zijn in mei 1953 opgedane ervaringen op het Oude Loo.⁸² Hij vertelde hoe mannen en vrouwen, wetenschappers, hulpverleners, filosofen en schrijvers uit vele landen in Apeldoorn bijeenkomen en poogden de tegenstellingen tussen rassen, nationaliteiten en 'Weltanschauung' te overstijgen. Hij waardeerde vooral het ontbreken van voorschriften en de stilte na afloop van de lezingen. De hele bijeenkomst was hem uitermate goed bevallen, vooral omdat met de buitenlandse gasten rekening gehouden werd. Ook benadrukte Reist dat er geen sprake was van een naar macht strevende sekte. 'Und es besteht keine Organisation, kein Verein, keine Zusammenballung zu allfälligen Ausübung von

Macht oder Einfluss.' In de lezingen en bij de daaropvolgende ongedwongen gedachtewisselingen ging het volgens Reist om het beantwoorden van eeuwenoude vragen naar het wezen van de mens, naar zijn bestemming en wat God met de mensheid voorheeft.⁸³

Opmerkelijk is dat Greet Hofmans in de geciteerde artikelen geen enkele keer wordt genoemd. Koningin Juliana krijgt logischerwijs wel aandacht. Ook Wim Kaiser komt af en toe ter sprake. Maar verder gaan de meeste artikelen in binnen- en buitenlandse pers over de serene sfeer op de conferenties en de inhoud van de lezingen. De weinige publiciteit die er was, was overwegend lovend van toon, maar verscheen voornamelijk in tijdschriften met een beperkte oplage en bereikte dus niet veel mensen. De meeste Nederlanders wisten dan ook niet van het bestaan van de conferenties, laat staan dat ze enig benul hadden van wat er zich achter de dikke muren van het slot afspeelde.

Eindafrekening

Na de conferenties werd er niet alleen gecorrespondeerd en geschreven over de sfeer op de conferenties en gespeculeerd over de toekomst van de mensheid en de rol van het Oude Loo daarbij. Er moesten ook meer prozaïsche zaken worden geregeld. Zo dienden de rekeningen te worden betaald. En dat deden Frans Mijnsen en Bob Pierson. Zij namen alle onkosten voor hun rekening. Na iedere conferentie werd het eindbedrag telkens keurig in tweeën gedeeld. Mijnsen nam het afwikkelen van de financiën op zich en correspondeerde daarover met medevoorbereider Bep Pierson, niet rechtstreeks met Bob dus.⁸⁴ Vanaf halverwege 1956 leverde ook Adolphine Agneta van Heeckeren van Molecaten een bescheiden financiële bijdrage.

De totale kosten per conferentie varieerden nogal. Voor zover valt na te gaan, waren de twee duurste bijeenkomsten die van mei 1955 (circa 2.300 gulden) en januari 1956 (circa 2.400 gulden). Meestal vielen de kosten een stuk lager uit, variërend van iets meer dan 600 gulden (mei 1954) tot iets meer dan 1.100 gulden (augustus 1954).⁸⁵

De vliegtuigtickets voor de inleiders die van ver kwamen vormden de grootste kostenpost. Vooral voor Sofi Huri moest diep in de buidel worden getast. De Turkse hoogleraar was een van de sprekers op de conferentie van mei 1955. De kosten om Huri vanuit Istanbul te laten overkomen, waren hoog. Alleen al het vliegticket kostte 1.316 gulden. Daar kwamen dan nog trein-, hotel- en visumkosten bij.

De buitenlanders die niet per vliegtuig kwamen, namen meestal de trein. Voor de conferentie van mei 1954 kwamen Annemarie Schimmel (vanuit Marburg) en François de la Noë (vanuit Parijs) per spoor naar Apeldoorn. De kosten voor die treinreizen bedroegen respectievelijk 74,85 en 145,60 gulden en dat was dus aanmerkelijk goedkoper voor de organisatie dan een vliegticket.

Daarnaast werden voor de sprekers die voor of na de bijeenkomst nog een paar dagen in Nederland bleven, de hotelkosten betaald. Mijnsen en anderen

Luchtopname van het Oude Loo. Deze foto werd als aandenken naar inleiders en deelnemers van de conferenties gestuurd.

klaagden over het feit dat er in Amsterdam betrekkelijk weinig hotels waren en dat die dus vaak al vol zaten. Overigens werden in de meeste gevallen alleen de reis- en verblijfkosten van de inleiders vergoed, niet die van eventuele meereizende echtgenotes.

Op die regel was, zoals gezegd, in ieder geval één uitzondering: de echtgenote van Martin Buber mocht wel op kosten van de voorbereiders naar het Oude Loo reizen. Waarschijnlijk heeft William Aspden een soortgelijke voorkeursbehandeling genoten: de reis- en verblijfkosten van hem waren zo hoog (428,20 gulden en dat was bijna de helft van de totale kosten van de conferentie van augustus 1954!) dat ook voor zijn vrouw zal zijn betaald. Die generositeit zou te maken kunnen hebben met de beroerde financiële situatie waarin Aspden verkeerde. Hij leek daarop te hintten toen hij na afloop van de conferentie schreef dat het Oude Loo ‘came like a beam of sunlight from a leaden sky for; thus far, 1954 has been a very difficult one in both health and material things’.⁸⁶

Naast de reis- en verblijfkosten voor de speciale gasten waren er uiteraard ook de vaste kosten voor het stencilwerk, de brochures en het verzenden van de uitnodigingen. Zo werden voor de tweede conferentie in november 1951 driehonderd uitnodigingscirculaires besteld bij N.V. Drukkerij en Uitgeverij J.H. de Bussy in Amsterdam. De kosten voor de vier pagina’s tellende uitnodiging en de bijbehorende enveloppen bedroegen 82 gulden.⁸⁷

In de zomer van 1953 lieten de voorbereiders een luchtfoto maken van het Oude Loo.⁸⁸ Die werd vervolgens aan alle inleiders (ook met terugwerkende kracht die van de eerste vier conferenties) en andere belangstellenden als aandenken toegezonden – een geste die zeer gewaardeerd werd. Kenneth Walker en zijn echtgenote lieten weten: ‘It looks like a fairy castle from the air, and it will always remind us of an exceedingly pleasant visit to Holland.’ De foto kreeg een plekje in de slaapkamer van hun ‘country cottage’.⁸⁹ H. Leslie-Smith was eveneens verheugd over de geste: ‘I shall have this picture framed & shall treasure it as a memento of a memorable weekend with you all’.⁹⁰ Voor de conferentie van mei 1955 werden die foto’s voor een bedrag van 136,84 gulden besteld bij K.L.M. Aerocarto.

Kosten voor overnachting waren er aanvankelijk niet. Zowel de voorbereiders en hun echtelieden als de sprekers en belangrijkste gasten logeerden en dineerden gratis op Paleis Het Loo. Op de eerste twee conferenties hadden ook veel gasten daar verbleven en gegeten, maar daar was met ingang van de derde conferentie een einde aan gekomen. De toehoorders moesten voortaan zelf hun logies (in de nabijgelegen hotels De Keizerskroon of Bloemink bijvoorbeeld) regelen en bekostigen. Wel werden afspraken gemaakt over door de gasten zelf te betalen eenvoudige en goedkope broodmaaltijden.⁹¹

Bij de laatste conferenties in 1957 mocht niet meer op Paleis Het Loo worden overnacht en gedineerd. Omdat er voor de organisatie en de sprekers voortaan hotelkamers moesten worden geboekt en de avondmaaltijden moesten worden betaald, vielen de conferenties een stuk duurder uit. Een aanbod van koningin Juliana om die extra kosten voor haar rekening te nemen, werd afgeslagen – zoals verderop zal blijken.

Inmiddels draaiden Mijnsen en Pierson niet meer alleen voor de kosten op. Vanaf juni 1956 leverde ook Aldolphine Agneta van Heeckeren van Molecaten een bijdrage. Bij het girokantoor in Amsterdam had Kaiser op zijn naam een rekening lopen voor “Het Oude Loo”. Op rekening K3 (Amsterdam) stortte de barones met een zekere regelmaat honderd gulden.⁹² Kaiser dankte haar daar hartelijk voor. Volgens hem kwam daarmee ‘een einde aan de polariteit van Pierson-Mijnsen in het dragen van de kosten en dat is zeker diep-wezenlijk onvergelijkelijk beter dan zoals het tot nu toe was’.⁹³